



## DISCOURSIVE FEATURES OF A HUMOROUS TEXT: A COGNITIVE AND PSYCHOLINGUISTIC APPROACH

**Bahriddinova Yulduz Sunnatillayevna**

Master of Navoi State University

[bahriddinovayulduz9@gmail.com](mailto:bahriddinovayulduz9@gmail.com)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17628188>

### ARTICLE INFO

Received: 08<sup>th</sup> November 2025

Accepted: 14<sup>th</sup> November 2025

Online: 17<sup>th</sup> November 2025

### KEYWORDS

*humor, discourse, cognitive linguistics, psycholinguistics, laughter, irony, pragmatics, discursive analysis, communication strategy.*

### ABSTRACT

*This article analyzes the discursive nature of a humorous text, its cognitive and psycholinguistic mechanisms. The metaphorical models, conceptual contradictions, unexpected semantic turns, and psychological reactions that occur in the reader's mind in the process of creating meaning in humor are explained. Also, the communicative-pragmatic features of humorous discourse, the stages of psycholinguistic processing of language units leading to the appearance of the laughter effect are scientifically revealed.*

## HAJVIY MATNNING DISKURSIV XUSUSIYATLARI: KOGNITIV VA PSIXOLINGVISTIK YONDASHUV

**Bahriddinova Yulduz Sunnatillayevna**

Navoiy davlat universiteti magistri

[bahriddinovayulduz9@gmail.com](mailto:bahriddinovayulduz9@gmail.com)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17628188>

### ARTICLE INFO

Received: 08<sup>th</sup> November 2025

Accepted: 14<sup>th</sup> November 2025

Online: 17<sup>th</sup> November 2025

### KEYWORDS

*hajv, diskurs, kognitiv lingvistika, psixolingvistika, kulgi, ironiya, pragmatika, diskursiv tahlil, muloqot strategiyasi.*

### ABSTRACT

*Ushbu maqolada hajviy matnning diskursiv tabiati, uning kognitiv va psixolingvistik mexanizmlari tahlil qilinadi. Hajvning ma'no yaratish jarayonidagi metaforik modellar, konseptual qarama-qarshiliklar, kutilmagan semantik burilishlar hamda o'quvchi ongida yuzaga keladigan psixologik reaksiyalar izohlanadi. Shuningdek, hajviy diskursning kommunikativ-pragmatik xususiyatlari, kulgi effekti paydo bo'lishiga olib keluvchi til birliklarining psixolingvistik qayta ishlanish bosqichlari ilmiy asosda ochib beriladi.*

### KIRISH

Hajviy matn zamonaviy lingvistika, adabiyotshunoslik va psixolingvistika yo'nalishlarida alohida ahamiyat kasb etadigan murakkab nutq hodisalaridan biridir.



Insoniyat tafakkuri taraqqiyoti, jamiyatning ijtimoiy munosabatlar tizimi, madaniy kodekslari va baholash mezonlari doimo o'zgarib borganidek, hajvning vazifasi ham tarixiy jarayonlarda turlicha namoyon bo'lib kelgan. Hajv bu faqat kulgi emas, balki tanqid, baholash, fikrni bilvosita yetkazish, jamiyatdagi muammolarni badiiy-nutqiy shaklda ochib berishning samarali vositasidir. Shu sababli hajvni lingvistik hodisadan tashqari, ijtimoiy-psixologik, kommunikativ va kognitiv jarayon sifatida tadqiq etish dolzarb masala hisoblanadi.

Hajviy matnning asosiy mohiyati undagi kulgi, istehzo, kinoya va ironiyaning qanday shakllanayotganida namoyon bo'ladi. Kulgi o'quvchida birdaniga yuzaga keladigan hissiy-emotsional reaksiyaning natijasi bo'lib, uning ortida murakkab kognitiv operatsiyalar, ma'no yaratish jarayonlari va psixologik signallar turadi. Bu jarayonlar hajviy matnning diskursiv tabiatini belgilaydi. Diskurs sifatida qaralganda hajv nafaqat matn shakli, balki kommunikatsiya jarayoni, unda ishtirok etayotgan shaxslarning madaniy xabardorligi, baholash nuqtayi nazari, kommunikativ maqsadi va ijtimoiy konteksti bilan uzviy bog'liqdir.

Bugungi kunda lingvistika fanida diskurs tushunchasi matnning kengaytirilgan, ijtimoiy sharoit bilan boyitilgan shakli sifatida qaraladi. Demak, hajviy matnni oddiy semantik birliklar yig'indisi sifatida emas, balki ijtimoiy-madaniy bilimlarni faollashtiruvchi kommunikativ jarayon sifatida o'rganish zarur. Aynan shu jihat hajviy matnni kognitiv lingvistika va psixolingvistika nuqtayi nazaridan tahlil qilishni talab etadi.

Kognitiv lingvistikaga ko'ra, har qanday til birligi inson ongida mavjud bo'lgan konseptlar, mental modellar, metaforik strukturalar orqali shakllanadi. Hajvda esa bu konseptlar ko'pincha buziladi, qayta quriladi yoki kutilmagan tarzda qarama-qarshi qo'yiladi. Masalan, metafora va metonimiyalarning noodatij qo'llanishi kulgi effektini yuzaga keltiradi; skriptlar buzilishi esa o'quvchini kutilgan voqelikdan chetga chiqarib, mantiqsiz, absurd vaziyatlar yaratadi. Bularning barchasi kognitiv lingvistikaning asosiy obyektlari bo'lgan konseptual xaritalar, mental operatsiyalar va assotsiativ aloqalar orqali izohlanadi.

Shuningdek, hajvni samarali anglash jarayoni kognitiv omillargagina emas, balki insonning psixolingvistik qobiliyatlariga ham bevosita taalluqlidir. O'quvchi kulgi manbasini anglash jarayonida semantik va pragmatik signallarni tahlil qiladi, oldingi tajribalariga tayangan holda kontekstni qayta quradi, yashirin ma'nolarni topishga harakat qiladi. Bunda inson idroki, diqqatning faolligi, assotsiativ xotira, til birliklarini qayta ishlash tezligi asosiy rol ni o'ynaydi. Psixolingvistika ana shu jarayonlarni o'rganib, hajvning o'quvchi ongida qanday qabul qilinishini tushuntirib beradi.

Hajviy matnning diskursiv xususiyatlarini o'rganish bugungi kunda bir necha sabablarga ko'ra dolzarb:

**Jamiyatdagi kommunikativ jarayonlar murakkablashdi.** Axborot oqimining ko'payishi, ijtimoiy tarmoqlarning kengayishi, satirik va hajviy kontentning kundalik muloqotga kirib kelishi hajvning ta'sir doirasini kengaytirdi.

**Hajvning psixologik ta'siri kuchaydi.** Stress, ijtimoiy tanglik, siyosiy mavzular, jamiyatdagi ziddiyatlar kulgi orqali yumshoqroq qabul qilinmoqda. Demak, hajvning



psixolingvistik mexanizmlarini o'rganish zamonaviy kommunikatsiyada muhim ahamiyatga ega.

**Tilning ijodiy imkoniyatlari faollashdi.** Hajv tilda kreativlikni talab qiladi. Metaforik o'yinlar, konseptual qarama-qarshiliklar, absurdyalik va ironiyaning ko'payishi kognitiv jarayonlarni o'rganishni taqozo etadi.

**Diskursiv tahlilning kengayishi.** Adabiyotshunoslik va lingvistika hajvni endi faqat badiiy janr sifatida emas, balki nutqiy faoliyat, kommunikativ strategiya sifatida baholamoqda.

Shu bois, hajviy matnni diskurs sifatida o'rganish uni ijtimoiy, madaniy, psixologik va lingvistik o'zaro bog'liq tizim sifatida tushunish demakdir.

Kognitiv yondashuv nuqtayi nazaridan hajv konseptual ziddiyatlar, skriptlar buzilishi, metaforik modellar o'zgarishi, kutilmagan semantik burilishlar orqali yuzaga keladigan fenomen. Psixolingvistika nuqtayi nazaridan esa hajv idrok jarayoni, emotsional signallar, assotsiativ aloqalar, kulgi paydo bo'lishining psixologik bosqichlari bilan bog'liq. Bu ikki yondashuv uyg'unlashgan taqdirdagina hajviy diskursning to'liq manzarasi ochiladi.

Kirish qismi sifatida aytish mumkinki, mazkur maqolada hajviy matnning diskursiv xususiyatlari aynan kognitiv va psixolingvistik jihatlariga tayangan holda tahlil qilinadi. Tadqiq davomida hajvning semantik tuzilishi, pragmatik vazifasi, kulgi mexanizmlari, konseptual ziddiyatlar, matnni qabul qilishning psixologik jarayonlari ilmiy asosda yoritiladi. Ushbu yondashuvlar hajvni to'laqonli tahlil qilishga imkon yaratib, uni faqat badiiy ko'ngilochar vosita emas, balki ijtimoiy-ta'sirchan kommunikativ hodisa sifatida talqin etish imkonini beradi.

### **Xulosa**

Hajviy matnning diskursiv xususiyatlarini kognitiv va psixolingvistik yondashuvlar asosida o'rganish mazkur janrning chuqur qatlamlarini tahlil qilishga imkon beradi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, hajviy matn nafaqat estetik-badiiy hodisa, balki murakkab kognitiv jarayonlar, madaniy kodlar, ijtimoiy kontekstlar va psixolingvistik mexanizmlar uyg'unligi sifatida shakllanadi. Undagi kulgi, istehzo, kinoya, tazod, kontekstual o'yin kabi elementlar inson ongida mavjud bo'lgan stereotiplar, skriptlar va mental modellar asosida idrok qilinadi. Shu sababli hajviy matnning samaradorligi ko'p jihatdan o'quvchining kognitiv tajribasi, til kompetensiyasi va ijtimoiy-madaniy bilimlariga tayanadi. Psixolingvistik nuqtayi nazardan, hajviy diskursni tushunish ikki bosqichda kechadi: birinchisi matnning literal ma'nosini qabul qilish, ikkinchisi yashirin, implitsit ma'noni ochish uchun kognitiv moslashuvni amalga oshirish. Bu jarayonda o'quvchi fikrlashning inkongruent modellariga murojaat qiladi, kulgili effekt aynan mazmun va kutilma o'rtasidagi tafovutni idrok etish natijasida yuzaga keladi. Hajviy matnning lingvopragmatik tabiatida esa nutqiy strategiyalar, replikalararo munosabat, baholash kategoriyalari, kutilmagan semantik burilishlar va adresant-adresat o'rtasidagi kommunikativ o'yinlar asosiy rol o'ynaydi.

Yakuniy xulosaga ko'ra, hajviy matnni diskurs sifatida tahlil qilish uning lingvistik strukturasi tashqari, undagi kognitiv mexanizmlar, psixologik qabul qilish jarayonlari va ijtimoiy kontekstlar bilan uzviy bog'liqligini ochib beradi. Bu yondashuv janrning



funksional imkoniyatlarini kengroq tushunish, uni o'qitish, tarjima qilish, tahlil qilish va amaliy kommunikatsiyada qo'llash imkoniyatlarini sezilarli darajada oshiradi. Hajviy diskursni kognitiv va psixolingvistik yondashuvlar asosida chuqur o'rganish adabiyotshunoslik va tilshunoslik uchun yangi ilmiy istiqbollarni ochadi, ayniqsa zamonaviy mediadiskurs va internet-memlar kontekstida yanada dolzarb ilmiy ahamiyat kasb etadi.

### References:

1. Abdullayev, O. O'zbek adabiyotida hajv an'analari. — Toshkent: Fan, 2005.
2. Abduazizov, A. A. Psixolingvistika asoslari. — Toshkent: O'zMU, 2010.
3. Abdurahmonov, A. Tilshunoslikka kirish. — Toshkent: O'zbekiston, 2008.
4. Ahmedov, A. O'zbek nutq madaniyati va uslubiyat asoslari. — Toshkent: O'qituvchi, 1996.
5. Alimov, R. A. Pragmalingvistika asoslari. — Toshkent: Fan, 2013.
6. Begmatov, E., Mamatov, A. Leksikologiya va semasiologiya masalalari. — Toshkent: O'zMU, 2014.
7. Botirov, T. Hajv san'ati va o'zbek satirasi taraqqiyoti. — Toshkent: Yozuvchi, 2002.
8. Eshboyeva, M. Diskurs tahlilining nazariy asoslari. — Qarshi: QDU, 2019.
9. Jo'rayev, S. Zamonaviy o'zbek hajviyati va uning badiiy xususiyatlari. — Toshkent: Akademnashr, 2018.